

Daniel Olszewski

"Polska myśl homiletyczna pod zaborem rosyjskim w latach 1818-1918", Waldemar Wojdecki, Leszno koło Błonia 1998 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 37/2, 225-227

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

4) Czy „metafizyka kobiecości”, której Autor poświęca szereg kart, nie powinna pójść głębiej w kierunku feminologii integralnej? Podejście takie wyraża się w całościowym spojrzeniu na osobę ludzką i jej służbę w rodzinie, społeczeństwie i Kościele. W osobie ludzkiej poszczególne sfery – fizyczna, uczuciowa i duchowa łączą się w sposób harmonijny. W kobiecie i mężczyźnie jest ta sama ludzka natura, ale taki sam rozum i taka sama wola zostały umieszczone w innej cielesności i w głęboko różnej wrażliwości na świat.

W książce Wojciecha Słomskiego uwidacznia się erudycja i autentyczna pasja badawcza. Autor ujawnia umiejętność przedstawienia problemu kobiety jako zagadnienia kontrowersyjnego, a zarazem problemu rozpalającego wiele umysłów i serc w dobie współczesnej.

Liczne karty tej publikacji są bardzo cenne w zakresie teologii kobiety, inne, o czym była mowa wyżej, nie dadzą się pogodzić z doktryną Kościoła katolickiego.

Ks. Józef Krasieński

Ks. Waldemar Wojdecki, *Polska myśl homiletyczna pod zaborem rosyjskim w latach 1818-1918*, Wydawnictwo Lumen, Leszno koło Błonia 1998, s. 223.

Obszerna rozprawa ks. doktora hab. Waldemara Wojdeckiego pt. „Polska myśl homiletyczna pod zaborem rosyjskim w latach 1818-1918” stanowi uwiecznienie wieloletnich badań Autora, stałego rozwoju jego warsztatu badawczego i naukowych zainteresowań dotyczących historii polskiej myśli homiletycznej. Podjęta w rozprawie tematyka badawcza nie została dotychczas opracowana. Niezbyt obszerne studium ks. profesora Mieczysława Brzozowskiego „Teoria kaznodziejstwa w XVIII-XIX wieku” zamieszczone w trzecim tomie „Dziejów teologii katolickiej w Polsce” dotyczy głównie historii kaznodziejstwa, zaś teoria kaznodziejstwa XIX wieku stanowi minimalny fragment tej pracy. Natomiast dotychczasowe opracowania historii kaznodziejstwa (J.S. Pelczera, K. Mecherzyńskiego) ograniczają się jedynie do zasygnalizowania podręczników zawierających teorię kaznodziejstwa, a w „Historii nauki polskiej” pod redakcją Bogdana Suchodolskiego homiletyka w ogóle nie figuruje jako odrębna dyscyplina naukowa.

Na początku recenzowanej książki zamieszczona jest przedmowa pióra ks. profesora dra hab. Ludwika Królka, wskazująca na powiązania Autora książki z tym środowiskiem teologicznym. Dołączono na końcu książki streszczenia w językach francuskim, niemieckim i włoskim oraz starannie opracowany indeks osób.

Przyjęte w rozprawie cezurę chronologiczną są naukowo zasadne. Uzasadnione jest również ograniczenie zakresu terytorialnego studium do zaboru rosyjskiego, bowiem wiadomo, że w tej dzielnicy rozbiorowej zabronione były studia teologiczne na uczelniach zachodnioeuropejskich. Okoliczność ta określiła odrębność polskiej myśli teologicznej i homiletycznej pod rządami caratu. Rozprawa jest udokumentowana i zawiera bogactwo informacji historyczno-teologicznych.

Podstawa źródłowa rozprawy jest bogata i zróżnicowana. Stwierdzenie to dotyczy zarówno źródeł drukowanych, jak i rękopiśmiennych. Autor sporządził pełną listę dzieł nastawionych na historię i teologię, w których zawarta jest teoria kazno-

dziejstwa. Uwzględnił ponadto w pracy programy wykładów, dekrety synodów, listy pasterskie biskupów i rozporządzenia dotyczące kaznodziejstwa. Dotarł do rozproszonych w archiwaliach i bibliotekach źródeł rękopiśmiennych, do protokołów posiedzeń Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, do rękopisów wykładów i dzieł homiletycznych zachowanych w rękopisach, a także do rękopiśmiennych założeń biskupów w związanych tematycznie z pracą.

Konstrukcja pracy jest przejrzysta. W pierwszym rozdziale przedstawione są początki polskiej homiletyki, kształtującej się w przedrozbiorowych seminariach duchownych, w środowiskach zakonnych, a także pod wpływem niektórych biskupów i prymasów Polski. Następne trzy rozdziały przedstawiają myśl homiletyczną na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego i w Seminarium Głównym (rozdział II), w Rzymskokatolickiej Akademii duchownej Warszawskiej (rozdział III) oraz na Wydziale Teologicznym w Wilnie i w Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu (rozdział IV). W tych trzech obszernych rozdziałach Autor omawia związane z polskimi uczelniami profesorów, przedstawia ich działalność dydaktyczną i analizuje myśl homiletyczną zawartą w ich wykładach, podręcznikach i innych publikacjach. Ostatni rozdział zawiera podsumowanie uzyskanych rezultatów badawczych, sformułowane są w nim generalne konkluzje i ukazane charakterystyczne nurty w polskiej homiletyce pod zaborem rosyjskim: biblijno-patrystyczny, teologiczno-pastoralny, teologiczno-eklezyjalny i patrystyczno-rodzimy.

Autor przedstawił w książce rozwój polskiej teorii kaznodziejstwa od retoryki do teologii przepowiadania. Praca świadczy o dojrzałym warsztacie badawczym, inspirującym dalsze studia teologiczno-historyczne. Dowiadujemy się z książki, że w Polsce pierwsze podręczniki teologii pastoralnej pojawiły się na przełomie XVIII i XIX wieku. Były to tłumaczenia z języka niemieckiego i francuskiego, co świadczy o przenikaniu tych wpływów pastoralnych i homiletycznych do naszego kraju. Od początku XIX wieku rozwijała się polska myśl homiletyczna związana ściśle wówczas z teologią pastoralną – uprawiana była przy katedrach teologii pastoralnej i wymowy kościelnej. W drugiej połowie XIX wieku nastąpił powrót do patrystyki, która łączona była w tym czasie na uczelniach z teorią wymowy. Znajdują się też w ówczesnych podręcznikach homiletycznych wątki tematyczne nawiązujące do tradycji narodowych i do postaw patriotycznych. Było to wyrazem przemian dokonujących się w polskim Kościele w przededniu odzyskania niepodległości państwowej.

W trakcie lektury nasuwa się kilka spostrzeżeń związanych z zamieszczonymi w rozprawie stwierdzeniami historycznymi. W pierwszym rozdziale Autor stwierdza, że w Polsce przedrozbiorowej *liczba seminariów i miejsc w nich nie była wystarczająca* (s. 25). Profesor Wiesław Müller wykazuje w swoich badaniach, że pod koniec XVI wieku funkcjonowało w Polsce 6 seminariów, około połowy XVII wieku było ich 13, a do rozbiorów powstało łącznie 40 seminariów, ich liczebność była więc dwukrotnie większa niż liczba diecezji. Słuszny wydaje się zatem postulat, aby w ogólnych ocenach uwzględnić perspektywę historyczną. Podobne uogólniające stwierdzenie dotyczy francuskich seminariów w połowie XVII wieku: *W tym czasie we Francji seminarya praktycznie jeszcze nie istniały* (s. 27). Prawdą jest, iż dynamiczny rozwój francuskich seminariów nastąpił po 1650 r. Jednak z badań profesora Jean Delumeau wynika, że w drugiej XVI wieku i w początkach XVII stulecia powstało we Francji około 10 seminariów, było ich więc w tym czasie niewiele mniej niż w Polsce. Na

str. 114 Autor napisał: *Dopiero w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia zaczęto wprowadzać pięcioletni kurs nauczania w seminariach*. Na dowód przytoczone są źródła informacje o programach nauczania w Seminarium Metropolitalnym św. Jana w Warszawie. Jednak z badań ks. Józefa Zdankowskiego wiadomo, że w Kieleckim Seminarium już w latach czterdziestych wprowadzono pięcioletni kurs nauczania. Również w innych polskich seminariach przed połową XIX wieku zaczęto wprowadzać pięcioletnie studia. Powyższe stwierdzenie wymagałoby zatem uściślenia.

W związku z konkluzjami zamieszczonymi w tej interesującej rozprawie rysują się dalsze problemy badawcze dotyczące recepcji w duszpasterstwie polskim rozwijającej się w XIX wieku teorii kaznodziejstwa. Rodzi się pytanie: w jakim stopniu wypracowana przez polskich teologów myśl homiletyczna przyczyniała się do ożywienia polskiego przepowiadania? Czy znalazła wyraz w publikowanych sukcesywnie dziewiętnastowiecznych zbiorach kazań stanowiących podstawę parafialnego nauczania? Takie pytania wiążą się ściśle z rezultatami badawczymi uzyskanymi w prezentowanej rozprawie, która inspiruje rozszerzenie w przyszłości kwestionariusza studiów. W zakończeniu rozprawy Autor informuje o swoich zamierzeniach kontynuowania badań nad myślą homiletyczną w zaborach austriackim i pruskim oraz w Polsce po odzyskaniu w 1918 roku niepodległości. Są to interesujące zamierzenia naukowe. Zatem pozostaje jedynie zachęcić Autora do podjęcia takich studiów.

Ks. Daniel Olszewski

Z dziejów edukacji narodowej i chrześcijańskiej Ludzie – idee – instytucje. Pod redakcją Marii Jolanty Żmichrowskiej, Zeszyt 2, Niepokalanów 1998, ss. 240.

Pod redakcją prof. dr hab. Marii Jolanty Żmichrowskiej ukazał się drugi zeszyt zainicjowanej w 1997 roku serii wydawniczej – „Z dziejów edukacji narodowej i chrześcijańskiej. Ludzie – idee – instytucje”. Na treść tegoż tomu składa się osiem rozpraw i artykułów oraz cztery recenzje. Głównym przedmiotem zainteresowania Autorki jest popularyzacja i przypomnienie dzisiejszemu Czytelnikowi nurtu narodowego i chrześcijańskiego, tak żywo obecnego w rodzimych dziejach oświaty i wychowania przypadającego na lata niewoli, Polski międzywojennej oraz okres gdy ideologia polityczna brała często górę nad suwerennymi prawami edukacji. W tym kontekście odczytać można ważność podjętej problematyki, by ukazać tych ludzi, idee i instytucje, którzy nie poddając się presji władzy czy wpływom ideologii, poszukiwali prawdy o wychowaniu, śmiało ją głosili w swoich pracach czy nawet wcielali ją w życie w twórczej praktyce edukacyjnej i wychowawczej.

Przypomnienie prawdy o takich ludziach otwiera praca Elwiry J. Kryńskiej ukazująca *Pedagogię ojca Jacka Woronieckiego* (s. 11-21) oraz teksty źródłowe (s. 22-44). Autorka po przedstawieniu sylwetki filozofa-moralisty podkreśla, że wszystkie prace o Jacku Woronieckiego uczą poznawać piękno i głębię życia wewnętrznego człowieka, który jest podmiotem wychowania. W swojej twórczości, z etyką chrześcijańską (*która cechuje się uniwersalizmem, ma charakter społeczny kryje w sobie wartości wychowawcze, ma charakter społeczny i kryje w sobie możliwości dalszego*